

HET WATERWINGEBIED BIJ VENLO: EEN NIEUW KLUIFJESZWAMMENPARADIJS

PETER BILLEKENS, *Stadhoudersstraat 31, 5923 BG Venlo*

SUMMARY

The water supply area near Venlo is described as a true saddle fungus paradise: 11 species of *Helvella* were found within two years. Morphological and ecological data are given for *Helvella ephippium*, *H. lactea* and *H. subglabra*, and the latter is reported for the first time in the Netherlands.

In september 1982 ontving ik van de heer Gatzen uit Blerick een doosje met daarin een serie kluifjeszwammen die nauwelijks viel te determineren. Zowel de stelen als de vruchtlichamen van de desbetreffende zwammen zaten als het ware in, respectievelijk onder een mengelmoes van klei, zand, bladresten en een roestbruine, slibberige massa. Ik kon slechts met zekerheid vaststellen, dat het ging om ruwbehaarde zadelhelvella's met gegroefde stelen.

Ik besloot gezamenlijk met Gatzen een bezoek te brengen aan de plek waar hij de zwammen had gevonden: het waterwingebied bij Venlo (fig. 1). Eenmaal bij de vindplaats aangekomen, ontwaarden wij in een bos, bestaande uit loof- en naaldbomen, een aantal parallel lopende sleuven en een soort vijver die waren gevuld met roestbruin gekleurd water dat afkomstig was van het aldaar gelegen waterleidingbedrijf. Van de heer Hens, die in zijn functie heeft te maken met de drinkwatervoorziening der gemeente Venlo en als zodanig werkzaam is bij voornoemd bedrijf, vernam ik, dat dit water zogenaamd spoelwater is dat de snelfilters reinigt die op hun beurt dienen voor de medezuivering van ruw water (grondwater). Het spoelwater, aldus Hens, is eigenlijk een afvalproduct en moet in de vijver en in de sleuven bezinken, hetgeen tot gevolg heeft, dat aan de kanten - (en op de bodems, maar dit terzijde) - ervan een deel achterblijft als verontreinigd slib dat, samen met tussen de sleuven in liggende strooisellagen, als basis fungeert voor werkelijk talloze paddestoelen.

Hens deelde verder mede dat in 1984 door KIWA een onderzoek naar de juiste samenstelling van het slib is gedaan. Het slib bleek hoge concentraties ijzer, mangaan en kalk te bevatten. Vermoedelijk is dit een gedeeltelijke verklaring met betrekking tot het waarom in het waterwingebied zoveel paddestoelen groeien die in de directe omgeving hiervan niet voorkomen (Koppers & Hofman, 1984).

Als voorlopige conclusie kunnen wij trekken, dat door het steeds weer irrigeren een bepaalde verrijking van de bodem heeft plaatsgevonden, hetgeen een - voor

deze omgeving althans - merkwaardige vegetatie oplevert, waaronder zich planten en bomen bevinden die hier in principe niet thuis horen, zoals de Zwarte els (*Alnus glutinosa*) en de Grauwe wilg (*Salix cinerea*). Dankzij deze boomsoorten is nu een min of meer kunstmatig in stand gehouden broekbos ontstaan dat verantwoordelijk is voor de reeds genoemde strooisellagen, terwijl normaal gesproken het eiken-berkenbos (*Quercus robur/Betuletum*) de toonaangevende begroeiing is voor het hoogterras waarin het waterwingebied ligt.

Hoe het ook zij, het is een feit dat Gatzen en ik in een tijdsbestek van amper twee jaar er maar liefst elf *Helvella*-soorten hebben gevonden, te weten:

<i>Helvella acetabulum</i>	(BI)	<i>Helvella leucomelaena</i>	(BI)
<i>Helvella atra</i>	(BI)	<i>Helvella pezizoides</i>	(BI)
<i>Helvella crispa</i>	(BI)	<i>Helvella queletii</i>	(BI)
<i>Helvella ephippium</i>	(L, BI)	<i>Helvella subglabra</i>	(BI)
<i>Helvella lactea</i>	(BI)	<i>Helvella villosa</i>	(BI)
<i>Helvella lacunosa</i>	(BI)		

Herbaria: L = Rijksherbarium Leiden; BI = Herbarium Billekens.

Naar aanleiding van de - met het oog op regionale begrippen - belangrijkste vondsten volgt nu een korte beschrijving van drie *Helvella*-soorten uit bovenstaand lijstje.

Als eerste neem ik *Helvella ephippium* (fig. 2), omdat dit de soort was, waarmee Gatzen in september 1982 mijn interesse voor het waterwingebied wist op te wekken. De exemplaren die Gatzen en ik hebben gevonden, toonden een grote overeenkomst met de tekening in Dennis, 1968, fig. 31, B. Later trof ik zelf enkele *Helvella*'s van deze soort aan die geheel overeenstemden met de afbeelding op plaat 237 in de Icones (Boudier, 1905-1910); er is hier, zoals bekend, sprake van *Leptopodia murina* die door Dissing (1966 a en b) wordt beschouwd als een synoniem van *Helvella ephippium*. Verder ontdekte ik stadia van de laatstgenoemde *Helvella* waarin het hymenium wit was gekleurd. Deze kluifjeszwammen groeiden overigens onder de Ruwe berk (*Betula verrucosa*), onder de Zwarte els (*Alnus glutinosa*), onder de Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotinus*) en tussen en/of onder de Zwarte braam (*Rubus fruticosus*). Bovendien kwamen zij dikwijls voor tussen de vruchtlichamen van *Trichophaea woolhopeia*. Zij fructificeerden ieder jaar massaal van medio juli tot begin november.

In juli '84 bracht Gatzen mij enkele kluifjeszwammen die ik nog nooit eerder had gezien. Het betrof een geheel melkwit gekleurde en geribde zadelhevella-soort. De steriele buitenkant van het apothecium leek helemaal kaal. Mede dankzij Dissings monografie kwam ik regelrecht uit op *Helvella lactea* Boud., maar dan

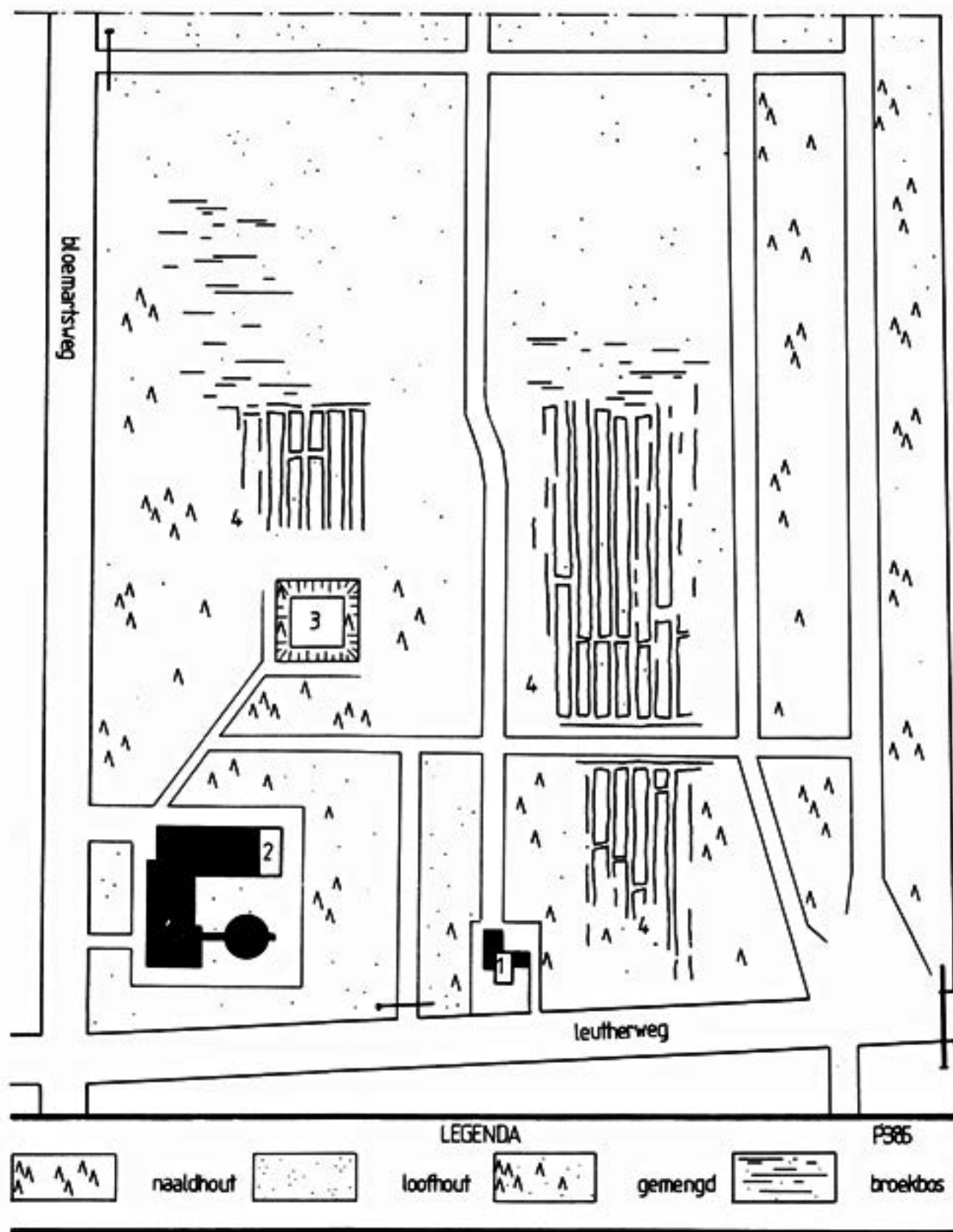

Fig. 1. Gedeelte Waterwingebied waar kluijjeszwammen werden gevonden (schaal 1 : 2000).
1: dienstwoning, 2: pompstation, 3: bezinkvijver, 4: bezinksleuven.

Fig. 2. *Helvella ephippium* in met spoelwater verrijkte strooisellaag onder berk (Foto Peter Billekens).

zouden de vruchtlichamen bij het drogen wel aan de volgende kleurenopbouw moeten voldoen, namelijk: het hymenium behoorde "reddish brown to caramel brown" te worden; het receptaculum moest "pale orange" getint zijn en de steel zou als "bright yellowish" voor de dag dienen te komen. Deze kleuren kon ik allemaal terugvinden, uitgezonderd echter het caramelbruin van het hymenium. Toch blijf ik bij mijn eerste deductie en daarom kwalificeer ik de desbetreffende soort met zekerheid als *Helvella lactea*, die uitsluitend fructificeert onder de eik. Verder is over de verspreiding van deze soort in Nederland weinig bekend: zij wordt niet vermeld in de standaardlijst.

Als laatste wens ik een *Helvella*-soort te bespreken waarvan ik, zelfs met behulp van Dissings werk, niet in staat was de gevonden vruchtlichamen te rubriceren. Het gaat om een aantal kluifjeszwammen met een gegroefde steel waarvan de lobben over elkaar heen waren geslagen. Het receptaculum en de steel zagen er onder de stereomicroscop (16x) nogal berijpt uit. Ik constateerde daarenboven, dat het receptaculum, met de randen naar binnen geslagen, convex werd naarmate hun ouderdom (van de zwammen) toenam. Gelukkig kreeg ik net op tijd Nancy Smith-Weber's publicatie (1972) onder ogen, zodat ik deze *Helvella*'s niet onder het mom van onbepaaldheid hoeft weg te leggen. Zowel anatomisch als morfologisch stemde één soort uit haar artikel overeen met mijn bevindingen en weldra kwam ik bij *Helvella subglabra* Smith-Weber uit, hetgeen zou impliceren, dat de Nederlandse mycoflora waarschijnlijk een kluifjeszwammen-soort rijker is.

In 1983 kwam *Helvella subglabra* gedurende de periode vanaf eind juli t/m begin november in grote hoeveelheden voor aan de rand van het broekbos, in het slib, onder de Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*) en tussen het kreupelhout. Het was mij al bekend, dat deze soort in de U.S.A. voorkomt en via de heer van Brummelen vernam ik van Dissing, dat hij tevens voorkomt in Noorwegen; dit rijtje kan dan nu worden aangevuld met Nederland!

Alhoewel een zeker opportunisme mij niet helemaal vreemd is, durf ik resumerend in alle bescheidenheid te beweren, dat wij het waterwingebied op de grote heide nabij Venlo als een echt kluifjeszwammenparadijs mogen betitelen.

Tenslotte wil ik de heren G. Gatzen, H. Hens, H. Dissing, J. van Brummelen (laatstgenoemd tweetal voor het controleren en/of determineren van verscheidene *Helvella*'s) en last but not least de heer M. Noordeloos (voor de waardevolle adviezen met betrekking tot het samenstellen van dit artikel) hartelijk danken voor hun positieve bijdragen aan mijn onderzoek; immers zonder hen zou dit stukje niet op papier zijn gezet.

LITERATUUR

- Boudier, E. (1905-1910). *Icones Mycologicae*. Deel I-IV; Parijs.
- Dennis, R.W.G. (1968). *British Ascomycetes*. J. Cramer, Lehre.
- Dissing, H. (1966a). A revision of collections of the genus *Helvella*. L. ex. St-Amans emend. Nannf. in the Boudier Herbarium. *Revue de Mycologie* 31: 189-224.
- Dissing, H. (1966b). The genus *Helvella* in Europe. *Dansk Botanisk Arkiv Band* 25, nr. 1.
- Koppers, H. & Hofman, J. (1984). Onderzoek naar de samenstelling van slib van het zuiveringsbedrijf van de Gemeente Bedrijven Venlo. KIWA N.V., Vakgroep Procestechnologie; Nieuwegein.
- Smith-Weber, N. (1972). The genus *Helvella* in Michigan. *The Michigan botanist* 11: 147-201.
- Stroucken, A. (1959). Het nieuwe pompstation van het waterleidingbedrijf der gemeente Venlo. *Water* 43: 259-270.

LEUCOCOPRINUS BREBISSONII (Godey) Locq.

In 1972 vond-ik bovenstaande soort voor het eerst in een voormalig hakhoutbosje te Nieuweroord. Het waren slappe, derhalve liggende exemplaren. Het kostte mij grote moeite om tot een goede soortbepaling te komen. Maar met een *Lepiota*-tabel uit een van de eerste uitgaven van Coolia lukte het.

De laatste tijd kom ik de soort geregeld tegen in een 20 jaar oud *Larix*-bosje in Nieuweroord. Hiervan heb ik materiaal verzameld en dia's gemaakt. Verleden herfst zag ik een opbloei van de soort in een *Picea*-singel tussen een weggetje en tuintjes naast de ger. kerk van Noordscheschut. Volgens de 'Standaardlijst' komt *L. brebissonii* vooral in de duinen voor. Wildervanck meldde een vondst in een *Picea* bos in Drenthe. (1950). Het schijnt dus dat deze soort zich ook buiten het duingebied aardig heeft aangepast. K. Booij.

In een proefvlakte in een Pino-Quercetum in Polen werden 10 jaar achter elkaar consequent alle vruchtlichamen van *Collybia peronata* verwijderd. In een vergelijkbaar stuk bos werden de vruchtlichamen alleen maar geteld en gemerkt. Vastgesteld werd dat deze rigoreuze pluk nòch het aantal vruchtlichamen nòch de frequentie van verschijnen had beïnvloed. (Irena Holownia, in: *Acta Mycol.* 19, (1): 121-128. 1983 (in 1984).

Naar uit onderzoek in N. Italië gebleken is heeft de Knoflookvlieg *Suillia univittata* twee generaties per jaar. De voorjaarsgeneratie tast de Knoflook aan maar de tweede generatie, in de herfst, leeft op de truffel *Tuber magnatum* Pico, een soort die sterk naar knoflook ruikt. Hopelijk komen de knoflooktelers nu niet op de gedachte dat ze de schade aan hun gewas kunnen beperken door de betrokken truffel te gaan bestrijden. Ciampolini, M. & L. Suss, in *Boll. Zool. Agrar. Bachic.* 17: 7-38 1982/83 (in 1984).